

Galk, şygryyet!

Category: Edebi tankyt, Edebiýaty öwreniš, Filosofiýa, Goşgular, Kitapcy, Nukdaýnazar, Sözler
написано kitapcy | 23 января, 2025
Galk, şygryyet! GALK, ŞYGRYÝET!

Yaş zehinleriň döredijilige syn

Şu ýylyň Oguz (iýun) aýynda şygryyetde güýjüni synaýan, eýýäm umyt bildirilip ýörlen ýaş zehinleriň otuza golaýy bilen "Edebiýat we sungat" hepdilik gazetiniň redaksiýasynda gyzykly duşuşyk bolup geçdi. Bu, dogrusyny aýdanyňda Beýik Serdarymyzyň, Şa şahyrymyzyň ýaş zehinler hakyndaky atalyk aladalarynyň dowamy bolup durýar. Çünkü, bu duşuşyk hiç bir zady gözünden sypdyrmaýan mährem Howandarymyzyň şu ýylyň Nowruz (mart) aýynda ýaşlaryň döredijiliği hakynda Türkmenistanyň Ministrler Kabinetiniň mejlisinde aýdan nurana sözleri bilen baglanyşyklydyr. Şonda Beýik Serdarymyz ýaşlaryň eserlerini gyzyklanyp okaýandygyny aýtdy. Olaryň öz ýollaryny tapmagyny, öýkünmekden daşda durmagyny arzuw etdi hem-de munuň aladasyny edip, makalalar ýazýanlaryň hem zähmetini ýatlady. Bu ýakymly sözler bilen öñümüzde duran borjuň üstüne borç goşdy, jogapkärçiligimizi artdyrdy. Ynha, redaksiýanyň guramagy bilen şeýle zehinli ýaşlar bilen birinji gezek ýüzbeýüz bolup otyrys. Olara biziň "Salam, umytly ýaş nesil!" diýesimiz gelýär.

Edebiýatyň gojalan nesli size biperwaý däl. Siziň kimdigiňizi tanamasagam, şygyrlarynyzy gyzyklanyp degsirip görýaris. Bu günüki ýüzbeýüzlükde özümüzde galan täsirleri paýlaşmak isleýaris.

Men ýaş tejribäme hem döredijilik syncylygyma eýerip, size geljekde peýdasy deger ýaly käbir zatlary aýtmakçy bolýaryn. Ýone bir zady öñünden şertleşeliň ~ siz XXI asyr-türkmeniň Altyn asyrynyň ýaşlary, şu asyry çeper duýup bilýän zehinler. Biziň aňymyzda bolsa XX asyryň soňky galyplary hem bar. Aramyzda 40-45 ýyl ýatyr. Emma çeper edebiýat aramyzda parh

goýman bizi birleşdirip gelýän güýç hökmünde hereket edýär. Şol herekete gadymy edebiýatymzyň ajaýyp wekilleri-de, nusgawy söz sungatynyň baştutany Magtymguly-da, Beýik Serdarymyzyň hormat bilen agzaýan N.Saryhanow, A.Gowşudow, A.Kekilow, G.Ezizow ýaly söz ussatlary hem girýär. Eger olar biziň ruhy çeşmelerimiz bolsalar, hut XXI asyr ~ Altyn asyrymyzyň edebiýatynyň başyny başlan nusgawy Şa şahyrymyz Saparmyrat Türkmenbaşy biziň ähli neslimiziň ruhlandyryjysydyr. Şu günüki täze şygryýetiň sakasynda-da onuň özi durýar. Onuň "Türkmeniň baş eýýamynyň ruhy" şadiwanýndaky "Yaşlar" şygryndan bir bendi getiresim gelýär:

– Buýsanjym siz,
guwanjym siz,
genjim siz,
Garaşsyz Diýaryň eýesi ýaşlar!
Daýanjym siz,
söýenjim siz,
tugram siz,
Sapak ediň, beýik edebi, ýaşlar!

Beýik Serdaryň, Şa şahyryň şu çagyryşy bu gün edebiýata gelýän ýaşlaryň döredijiliginde görünýär. Şol sebäpli olaryb döredijilik zehinleriniň mundan buýana gül deý açylmagy üçin, birnäçe salgylanmalary getirip, soñ olaryň eserlerini seljermegi dogry hasaplaýaryn. Sonuň üçin men sözi uzagrakdan başladym.

• **Yaş şygryýetde näme bar? Olara näme ýetenok?**

Birinji sowala şu ýerde jogap berip, soñ ikinji sowaly edebi nazaryét bilen baglanychkly seljerip göreliň.

Şu gün edebiýata gelýän ýaşlara "Eýle ýazyň, beýle ýazyň" diýmek sypaýy aýdaňda gelşiksiz bolardy.

Häzir başga kynçylyk ýüze çykdy. Döwrüň täzelenmegi edebiýatyň täzelenmegine getirdi. Onuň täze nazarýeti, täze hususy tări ýüze çykdy.

"Şu gün kimden görelde almaly?" diýen sowala ýaşlaryň özi

"Sarpaly Serdardan, Sha Şahyrdan" diýip, jogap berýärler. Bu dogry hem jaýdar jogap. Muny aýdyňlaşdyrmak üçin, üç pursaty ýaşlara gysgaça ýatlatmak isleýäris. Birisi, döwrüň täzelenmegi, ikinjisi, edebiýat nazarýeti, üçünjisi, öz ýoluňy tapmak jogapkärçiliği. Bularyň hemmesi gerek. Emma üçüsiniň hem aňyrsynda milli aňyýet ýatyr. Ine, şu milli aňyýet häzirki ýaşlara nähili ýetdi diýen sowaldan başlalyň. Bu örän zerur. Ol – Garaşsyzlykdan başlandy. Şol sebäpli Garaşsyzlyk ýyllarynda türkmen milli aňyýeti doly kemala geldi. Iň gowusy, muny Beýik Serdaryň "Garaşsyzlyk. Demokratiýa. Abadançylyk" diýen kitabyndaky şeýle sözleri bilen düşündirmäge synanşalyň:

"Garaşsyzlyk geçmişe we geljege ser salmak islegini döredýär. Bu ser salma mümkünçilige türkmen halky 7-8 asyrlap garaşyp, ahyry garaşsyz döwletini gurmak arkaly ýetdi. Eýsem, garaşsyz döwletimizi gurmak bilen biziň alynky we ahyrky maksatlarymyz nämedir? Biz gadymyýetiň nähili kötel ýollaryny geçip geldik. Türkmenistan indi haýsy ýol bilen gider? Biziň döwlet, durmuş filosofiýamyzyň esasynda nähili dünýägaraýış ýatmaly. Öz ykbal ssenariýamyzy indi özümüz ýazýarkak, geçmişiniň nämelerine ten berip, nämelerinden el çekmeli? Geljek üçin haýsy şuglalardan ugur almaly?"

Döredijilige gelen we gelýän ýaşlar üçin bu sowallar biperwaýlyk döretmeli däl-de, öwrenijilik döretmelimikä diýyäris. Edebi nazarýetiň köki we hususy tariň zerurlygy şonda ýatyr.

Ony ele almaklyga oňat şartler bar. Beýik Serdar ýokardaky agzalan kitabynda SSSR dargandan soñ, Garaşsyz Türkmenistanyň minnetsiz ösüp bilmeginiň dört sütünini görkezýär:

"Munuň üçin zerur bolan esasy dört şertiň dördüsem bar. Bizde, birinjiden, syýasy durnuklylyk-da, ikinjiden, açık gapylar we hoşniýetli bitaraplyk, goňsuçylyk syýasaty-da, üçünjiden, geçiş döwrüniň döwlet gözegçiligini üpjün edýän güýçli häkimiyét we demokratiýa-da, dördünjiden, düýpli maýa goýumlary we çig mal serişdeleri bar. Bular biziň döwletimiziň dört sütünidir".

Şu sütünler diňe bir döwlet gurluşuna däl, jemgyýete-de, aňyýete-de gös-göni dahyllydyrlar. Edebi nazarýet bolsa, edebiýaty öwreniş ylmynyň bir bölegi hökmünde, şol dört sütüni maddy we syýasy daýanç edinip, öz içki kanunalaýyklygyna görä ösýär.

Ýeri gelende aýtsak, şu ýerde bir ýagdaýy görkezip geçmek zerurdyr. Garaşsyzlyga çenli biziň nazarýetimiz rus, ýewropa, grek çeşmeleri esasynda ýazyldy. Bu bize milli aýratynlyklarymyzy görmäge päsgel berdi. Munuň üstesine-de, şu nazarýet sowet döwründe has syýasylaşyp, her dörediji adamyň hususy tärine päsgelçilik döretdi. Biz Garaşsyzlygymyzy alanymyzdan soň, döredijilige giň mümkünçilik açyldy. Beýik Serdaryň yqlan eden Milli galkynyş hereketi öz miwesini berip başlady. Çeber söz öz başky akabasyna gaýdyp geldi. Ýaşlaryň döredijiligine-de şu nukdaýnazardan baha bermek dogry bolsa gerek.

Biz gürrüni taryha çekmän, XXI asyr – türkmeniň Altyn asyrynyň täze edebiýatyna getirmekçi bolýarys. Biziň aňlaýşymyzça, ýaş şygryýetiň öñünde dört kynçylyk bar.

Birinjisi, önde uly tejribeli edebiýat ýatyr. Şondan geregiňi almak kynçylygy. Ikinjisi, özüňce ýol salmak. Üçunjisi, şony dowamly alyp gitmek. Dördünjisi, hususy çeperçilik tärini ele almak. Bularyň hemmesi-de häzirki ýaşlarda kem-kemden özleşdirilip, tiz aralykda geçirip barylýar. Ony "Edebiýat we sungat" hepdilik gazetiniň 2006-njy ýylda berýän "Şygryýet" sahypalaryndaky "Ýaş zehinleriň şygyr çemeni" görkezýär. Şonuň anyk mysallaryna ýüzleneliň:

Şu ýylyň Nowruz aýynyň 31-inde Seýitmyrat Geldiýewiň "Joşa-joşa", "Ylham", Wepa Çaryýarowyň (Has Türkmen) "Bolmaklyk üçin", "Bagtyň ýoly", "Bir bakyşda", Nurgözел Akmyradowanyň "Ýaýlagym", "Gaýalar", "Goşguly säher", Maral Esenowanyň "Öwrendim", "Synçylyk", Didar Gambarowyň "Aý ýsygynda", "Ýazyň mähri", "Durnalar", "Çigildem", Maýa Hanowanyň "Gülälekli meýdan", "Ak ýagyş", "Gijeki şugla", Gülnabat Annamuhammedowanyň "Ömrüň dowamy", "Ýürek owazy", Guwanç Saparowyň "Bag", "Döwletli gün", "Arzuw", Batyr Çaryýewiň "Duýgy", "Seni ýatlap...", "Ýeke söz" goşgulary çykdy. Biz olar

bilen tanyşdyk. Dokuz zehiniň ýigrimi baş goşgusy bir sahypada. Bu az däl, pikirlenere esas bar. Şu ýaşlar öñem yzygiderli çykyş edip gelýärler. Bularyň arasynda has köpräk çykyş edýänleri Seýitmyrat Geldiyew, Nurgözel Akmyradowa, Maýa Hanowa, Didar Gambarow. Emma bularyň sanyny Sapargeldi Gummanowyň, Köşüli Annaseýidowyň, Täzegül Muhamowanyň, Enwer Nyzamowyň, Jemal Akmyradowanyň, Aman Rozyýewiň, Aknabat Mämmedowanyň, Gulmyrat Rahmanowyň, Tyllagözel Ýusubowanyň, Maýsa Jumaýewanyň, Çynar Kadyrowanyň, Kerwen Kakabaýewiň hasabyna artdyryp bolar. Mahlasy, ýaşlar dürlü temalarda galam ýöredýärler. Temalar biri-birini gaýtalanok. Hemmesinde ynam, ylas görünýär. Şolaryň käbirini görüp geçeliň. S.Geldiyewde "Joşa-joşa" diýen goşgy bar. Ol özüne çekiji:

– Toý günü göwün deňzi,
Dolup dur daşa-daşa.
Nurly juwanlaň meňzi,
Yşkyna duşa-duşa.

Mertlerden gaýdýar aslyň,
Üýtgeşik toý her paslyň,
Jennet ülkäm seň waspyň,
Galkýar il aşa-aşa.

Bu şahyr dünýäni täzece görýär. "Ylham" şygrynda ol şeýle diýýär.

– Ylham näme? Ylham otdur alawlan,
Yöne owalynda uçgun gerekdir.
Ylham näme? Joşgundyr ol çağ bolan,
Oňa duýgulardan göçgün gerekdir.

Şahyr halys lenç edilen sözlerden gaçýar. Biz ilki-ilkiler "Ylham meniň garaşsyzlygymdyr" diýen ýaly söz üýşmeklerine köp duş gelýärdik. Ol başgaça öwrüm etmäge synansýar, Seýitmyradyn "Bagt güli", "Söýgi serpaýy" şygyrlarynda täzeçillik duýulýar:

– Men obanyň ykbalyna düşünýän,

Arzuwlam goşulýar täzeligine.
Düýn çar bagda ýşka düşen gözeller,
Bu gün öwrülipdir täze geline.
/"Bagt güli"/.

– Sen meniň törümde,
Öý indi señki.
Duşuşyklar geçdi, galdy ýeñsede,
Ýok, ýok, biz ýeñmedik,
Söýgimiz ýeñdi,
Kynçylyklar biziň sary eñse-de.
/"Söýgi serpaýy"/

Alnan iki şgyrda birnäçe täze kapyýa duşýar. Ony "täzeligine", "täze geline", "ýeñsede", "eñse-de", "señki", "ýeñdi" sözleri görkezýär. Şahyryň "Tudana" şygrynda-da ozal tudana hakda aýdylmadyk pikir bar:

– Düwme-düwme bal getirdi balhy tut,
Bal damýan deý üzülip dur tudana.
Özge miwe, başga iýmiş küýsetmez,
Üzüm ýaly tudanany ýuwdana.

Üns berseñiz, tudananyň üzüme meñzedilişine öñ duş gelen dälsiňiz. Üstesine, Şa şahyrymyzyň şgyrlaryndan ýakymly täsirlenme bar. Galyberse-de, "tudana", "ýuwdana" sözleri nähili tasin kapyýalaşýarlar!

Nurgözel Akmyadowanyň "Ýaýlagym", "Gaýalar", "Goşguly säher" şygrylary-da kalbyňda mylaýym täsir galdyryár.

– Nesip eýläp geldim seniň alnyña,
Kabul eýle perzendiňi, ýaýlagym.
Gör, ýanar men güläleklen alyna,
Kabul eýle perzendiňi, ýaýlagym.

"Ýaýlagym" şygryndan alınan bu bentde, "alnyña", "alyna" sözleri ajap kapyýalaşýar. "Gaýalar" goşgusynda bolsa, öñ ulanyladyk söz öwrümleri seni özüne biygyýar bendi edýär.

– Goýber ykbal, yhlasymyň jylawyn,
Çal saçly daglary ogşasyn gözlem.

"Yhlasymyň jylawyn", "ogşasyn gözlem" söz düzümleri okyjyny oýlandyrýar. Aýratynam, "Goşguly sähéri" başga bir dünýä gelen ýaly täsir döredýär. Olarda häzirki buýsançly zamananyň ruhubelentligi duýulýar.

– Zandy halal dünýä indermek için,
Seň yşkyňda perwaz urdy aladam.
Teşne köňüllere göndermek için,
Gujagyna gysyp otyr ala daň.

Maral Esenowanyň "Synçylyk" şygry juda täzeçilligi, özboluşlylygy bilen özüne ýesir edýär. Bu "Oguznamanyň" we onuň gahrymanlarynyň şahyrana şöhlelenmesidir. Iň gowusy, şol iki bendi mysal getireliň.

– Synlaýaryn gijäň Aý-ýyldyzlaryn,
Olar Aý han ýaly, Ýyldyz han ýaly.
Aý daşyna üýsen ýyldyzlaň bary,
Biri-birisine mähriban ýaly.

Synlaýaryn gündiz Gün hem daglary,
Olar Gün han ýaly hem Dag han ýaly.
Gaýalarda oýnaýar Gün şöhlesi,
Biri-birisine jana-jan ýaly.

Pikirlenmeseň, täzelik gözlemeseň, beýle şygry döredip bolmaz. Biz Marala beýleki şygrylarynda-da şeýle täsinlikleri bermegini arzuw edýaris. Şu bentlerde biz Gün hany, Aý hany, Ýyldyz hany, Dag hany täzece görýaris. Belki, Deñiz hanyň, Gök hanyň hem keşplerine şeýle meñzetmeler tapylsyn!

Ýaş şygryyet adata öwrülen meñzetmeler ýodasy bilen ýöräsi gelenok. Olar täze meñzetmeleri tebigy halda tapjak bolýarlar. Tapýarlar hem. Didar Gambarow "Ýazyň mähri", "Durnalar" şygrylarynda suratkeş şahyrlygyny görkezip bilipdir.

– Asman köle meñzeş, bulutlar – gaza,

Şol gonup, geçip dur yzyny üzmän...

/"Ýazyň mähri"/

– Ak durnalar päkligi deý älemin, Göge guşak bolup geçip barýalar. Olar zemindäki adama aşyk, Ýere sary garap uçup barýalar.

/"Durnalar"/

Sungatda suratkeşlik gerek. Biz hem durnalary görýärис, olary hatar gurap uçup barýakalar toýnaga meñzedýärис, emma ýere, adama "aşykdylaryny" duýamyzok. Oňa şahyr bolup balmaly, şahyr bolup netije çykarmaly. Batyr Çaryýew "Duýgy şygrynda şu bendi aýdýar welin, özüň geň galýarsyň.

– Seniň ýşkyň bile ümzügim öňe, Gözelligi eýeledi kalbymy. Umydymy baglap nurana daňa, Bolup gaýtdym ýaňagyňdan algly.

Bir gyza "Men ýaňagyňdan algly" diýseň, seniň akylliydygyňa, çensiz duýgurligyna ynanmaz. Seni serhoş ýa-da akylyndan azaşan hasaplar. Emma şu ýekeje setirde näçe şahyrana duýgurlyk barlygyny özüňiz döredijilikli oýlanyp görün! Täze şygryyet şeýle öwrümlere garaşýar.

Dogry, çeper hususy täre wagt gerek, onuň nämeligini irginsiz döredijilik görkezýär. Öz ýörelgesi bilen öňe çykanlar, öz ýoluny salanlar baky ýasaýarlar. Bir ugur olara ussatlyk berse, on ýa-da yüz şahyr öz ugruny, ýörelgesinu tapman, köpün içindedé ýitip gidýär. Şonuň üçin hem ýaş zehinleriň çeper keşbiň, ussatlygyň nämeligini görkezýän Saparmyrat Türkmenbaşynyň, Magtymgulynyň şygryyet aýratynlygy, şygyr ussatlygy hakdaky goşgularyna ser salyp durmaklary gerek. Aman Rozyýewiň şygryyetiniň şeýle talabynda suratkeşlik eýläp ýazan "Yşk mekany" şygry-da muňa ýekeje mysaldyr.

– Sen geleňok, buza döndi damjalar, Sen geleňok, gussa göründi gülde.

Näçe gündür sapagyndan tänenok,
Seni görmek için hal menek ülje.

Ýaşlarda zehin bar, hususy tär alamatlary duýulýar. Olaryň
rowaç tapmagyny isläp, pikirimizi Seýitmyrat Geldiyewiň "Uçuş"
şygry bilen jemleýärис.

– Görüp, ince ak ýol ýasap,
Barýan asmanyň uçaryn.
Diýdim şu sözi alňasap:
"Menem ir-u-giç uçaryn!"

Uç, ýaş şygryýet! Sen Sarpaly Serdarly, mukaddes Ruhnamaly
sungatsyň!

Durdymuhammet NURALYYEW,
professor.

"Edebiýat we Sungat" gazeti, 14.07.2006 ý. Edebi tankyt